



Oponentský posudek na disertační práci

Vladan Hanulík:

Nekonvenční léčebné taktiky v době profesionalizace medicíny.

Vznik a vývoj lázní Gräfenberg v 1. polovině 19. století

Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta, 2013

Doktorská disertace, 354 stran nenorm. + bibliografie a obrazové a grafické přílohy

Cíle a metody práce:

Předložená disertační práce Vladana Hanulíka přináší originální pohled na jinak poměrně známý fenomén gräfenberských vodoléčebných lázní Vincenze Priessnitz. Práce, která se mohla opřít o poměrně bohatou sekundární literaturu i nepublikované prameny, nechce pouze rekonstruovat činnost vodoléčitelů z okolí Gräfenbergu a Frývaldova (Lázně Jeseník a Jeseník), ale zaměřuje se především na otázky jejich individuálních „strategií“, diskursivních i nediskursivních. Její základní přínos tedy spočívá především v rovině interpretační.

Autor se soustřeďuje především na textovou analýzu tištěných i rukopisných pramenů, ke konceptuálnímu uchopení využívá zejména některé modely a koncepty M. Foucaulta (zejm. koncepty disciplinace, medikalizace), M. de Certeau (zejm. teorie strategií a taktik), P. Bourdieua (zejm. teorie pole) a E. Goffmana (role, zákulisí).

Do středu autorova zájmu se dostává především konfrontace nově se etablojících „nonkonformních“ či „alternativních“ způsobů léčby (v tomto případě zejména vodoléčby) s profesionalizující se lékařskou vědou, jež se stále více podobným „lidovým“ modelům léčby vzdalovala a vymezovala se vůči nim. První kapitoly jsou věnovány především ustavování samotné vodoléčby jako svébytného způsobu léčby, který disponuje vlastními praktikami i svébytnými persvazními strategiemi a diskursy, jež mu mají zajistit klientelu i přesvědčivost v očích laické (a současně i odborné) klientely a nápomoci v boji jak se zákony a dominantní univerzitní medicínou na straně jedné, tak s analogicky zaměřenou konkurencí na straně druhé. Další části práce se soustřeďují na „recepční“ stránku fenoménu, tedy na „klientský“ pohled: autora zajímají různé modely sociálního jednání v lázních, formy očekávání ze strany „konzumentů“ i jejich vzájemná komunikace a reflexe samotné léčby.



Oponentský posudek na disertační práci

Hodnocení po stránce obsahové:

V obecnější rovině lze tedy říci, že již první pozitivum práce spočívá ve vymezení základních otázek, jež znamenají důležitý přínos k širšímu problému konfrontací univerzitně etablované (a od posledních desetiletí 18. století teoreticky jediné legitimní) medicíny s jinými metodami léčby, jež využívaly staronových postupů „lidového“ původu.

Zajímavá jde zde především analýza specifického hydropatického diskursu, „nativu“ vodoléčebných textů, jehož cílem je vymezení a sebe-legitimizace vůči „vědeckému“, univerzitnímu lázeňství (například motiv vcítění do skrytých přírodních zákonů a jevů jako protiklad k světu moderní vědy, či „heroický narativ“ akcentující roli sebeovládání, vůle a sebekázně při léčbě), stejně jako analýza diskursivních i nediskursivních strategií, jež činily hranici mezi dovolenými a zakázanými praktikami (a tím i samu literu zákona) poměrně flexibilní (např. předstírání „neplacených“ služeb u Priessnitze) a poukazuje tak na různé možnosti a taktiky k dosažení úspěchu. To je patrné i z analýzy strategií, jež používali tři konkurenční „alternativní“ léčitelé z okolí Gräfenbergu (V. Priessnitz, J. Weiss a J. Schroth).

Z dalších autorových analýz a interpretací bych ráda vyzdvihla především několik bodů:

- Postřeh, že pro vzestup těchto „alternativních“ léčebných metod vytvořilo prostor jisté terapeutické vakuum prvních desetiletí 19. století, kdy se sice zdokonaluje patologická anatomie, fyziologie i diagnostika, ale v samotné léčbě dochází jen ke slabým posunům oproti předchozím obdobím, takže z pohledu běžného občana není žádná „medicínská revoluce“ v podstatě patrná.
- Zamyšlení nad faktory, jež způsobovaly úspěch hydropatie, kromě obecného romantické (či rousseauovské) idealizace léčivé moci přírody, ale také včetně placebo efektu, který v konečné fázi často hnal pacienty od jednoho „alternativního“ léčitele k druhému. (Zde stojí za zmínku vyzdvížení role hydropatického diskursu jako prostředku, který vyvolává idealizované obrazy, které ostře kontrastují s nepoměrně drsnější realitou, a tím sám působí nejen jako „reklama“, ale zčásti zjevně i jako (auto)suggestivní léčebný prostředek).
- Promýšlení sociálního života v lázních s jeho festivitami, koncerty a plesy v kontextu procesu restrukturalizace společenských elit a konfrontací mezi elitou starou, aristokratickou, a novou, buržoasní: především utváření rovnostářského kosmopolitního společenství, jehož účastníci jsou nuceni odhodit svou dosavadní identitu i všechny stavovské distinkce a, rovni v právech i v zacházení ze strany personálu, přijímají v podstatě novou sociální roli ještě podtrženou jednotnou „sociální kůží“ – jednotným, prostým oděvem; komunitu navíc utužují i společně sdílené hodnoty (touha po (znovu)nabytí zdraví a střídmy životní styl); na druhé straně se zde utváří i zcela jinak strukturovaná sociální hierarchie (léčitel jako vrchní autorita).

Po materiálové stránce jsou podle mne nejcennější následující, na původních pramenech založené analýzy:



Oponentský posudek na disertační práci

- Statistický rozbor návštěvnosti lázní Gräfenberg co do obecnější (tedy pramenně zjistitelné) sociální struktury (především co do poměru urozených a neurozených/buržoasních návštěvníků, dále pak co do zastoupení mužů/žen) ve srovnání s dalšími dobovými lázeňskými centry (Teplice, Karlovy Vary, Mariánské Lázně) zejména na základě dochovaných kur- a badelistů. Kolísání zájmu je dáno především do souvislosti s rozšířením hygienizace, medikalizace a v důsledku též s popularizací hydropatických tisků (nárůst) či naopak s nárůstem konkurenčních léčebných metod (stagnace a pokles), ale také se sociálně-symbolickými konotacemi spjatými s konkrétním lázeňským místem a také jeho módní oblibou. (Zajímavé je zjištění, že právě do lázní Gräfenberg přicházelo jen velmi málo žen (fyzická náročnost, mužské osoby vykonávající léčbu?..), zato to byly (šlechtické) ženy, kdo v lázních pobýval nejdéle (což autor vysvětluje nemožností výdělečné či jiné práce, co tyto dlouhé pobyty umožňovalo)

- Konflikty s lázeňskou policií (resp. s později odvolaným policejním komisařem), které autor interpretuje jako konflikty mezi mocenskými strategiemi vlády (resp. gubernia) na straně jedné a „technikami“ lázeňské společnosti disponující vlastními striktními pravidly vytvořenými V. Priessnitzem, jež se s těmi „policejními“ či státními dostávaly nezdědka do konfliktu (a nezdědka nad nimi i vítězily);

- Subjektivní vnímání a prožívání hydropatie, resp. osvojování a upravování jejích postupů, často v kombinaci s postupy „ortodoxní“ (univerzitní) lékařské vědy na základě soukromé korespondence či publikovaných reflexí lázeňských hostů: zde se autor snažil promýšlet zejména míru autonomie v aplikaci zvolených metod a (ne)samozřejmost „učených“ praktik.

Možná bychom zde však uvítali bližší informace o neduzích, které pacienti doufali vodoléčbou léčit, a pro které byla vodoléčba jasně nevhodná: i na tomto by se daly studovat Priessnitzovy strategie úspěchu (do jaké míry dokázal předem odhadnout, na co jeho praktiky stačí a jak by si naopak mohl pokazit renomé?). Bez zajímavosti by jistě nebylo ani přiblížení forem fyzické práce, jíž se pacienti podrobovali - jak to bylo s údajnou povinností pacientů podílet se na budování samotného lázeňského komplexu? Daly by se z toho dále odvodit další Priessnitzovy praktiky - například jak (v režimu faktické „bezplatnosti“ péče) ušetřit za řemeslnou práci?

Hodnocení po stránce formální: Práce je přehledně strukturována a srozumitelně i čtivě napsána; pro publikaci bych však doporučovala pozornou korekturu, která by odstranila opakované pravopisné chyby (především interpunkce, používání velkých písmen místo malých - tyto či některé stylistické připomínky jsem vyznačila tužkou přímo do tištěného textu). U zahraničních titulů v překladu bych doporučovala uvést do závorky místo a rok prvního vydání.



Oponentský posudek na disertační práci

Závěr: Disertační práci V. Hanulíka lze pro její přístup a zpracování považovat za novátorskou; je sepsána přehledně, čtivě a srozumitelně, --- tím zcela splňuje nároky kladené na tento typ kvalifikační práce.

Rozhodně ji **doporučuji k obhajobě.**

Rožmitál pod Třemšínem, 18. října 2013

Doc. Mgr. Daniela Tinková, PhD.

Ústav českých dějin FFUK v Praze